

professional activity. The purpose of the article is a study of scientific opinion on the pedagogical conditions of forming professional competence of the future aviation specialists in modern aviation training institutions of higher education. Research methods: theoretical – analysis, systematization and generalization of data of psycho-pedagogical literature to determine the status elaborated above mentioned problems. It is distinguished substantial features of pedagogical conditions. The concept of pedagogical conditions of forming professional competence of the future aviation specialists as the complex of external and internal, objective and subjective factors, that contribute to effective and efficient construction of the educational process taking into account necessities, interests and personality capabilities for effective professional activity in the capture of knowledge, abilities and skills. It is described professional training of the future air specialists as pedagogical process. The concept “professional competence of the future specialists of aviation industry” is a quality multicomponent complex characteristic of preparedness of a specialist for professional work in aviation. The key are described competence and components of readiness of the future air specialists to professional activity, namely: for the future specialists of aviation industry consider fundamental pedagogical conditions: reflection of the future air specialists as precondition to self-regulation; self-control and self-perfection of the future air specialists; integration of various disciplinary subjects cycles. Under the terms of today’s latest technologies, integration, individualization and differentiation of studies in close cooperation the teacher and the student may achieve the goal of studies – professional competence training of a specialist. The grounds of pedagogical conditions of forming professional competence of the future aviation specialists and perspectives of the further work in the process of study of natural sciences are considered.

Key words: *pedagogical conditions, pedagogical process, air specialist, professional competence, professional training, readiness, activity.*

УДК 37.013.78: 796.011.1: 378

Ольга Кривонос
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-8076-3259

ЕВРИСТИЧНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК УСПІШНОЇ ДИДАКТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Метою статті є аналіз дидактичних можливостей евристичного навчання як важливого чинника адаптації студентів молодших курсів до навчання в педагогічному університеті. Представлено теоретичні основи дидактичної адаптації студентів, проблеми її успішної реалізації, широкий інструментарій евристичного навчання, який забезпечує досягнення поставленої мети. Зокрема, проаналізовано принципи дидактичного навчання, його провідні методи, умови реалізації цих методів. Результати дослідження можуть бути використані викладачами університету для створення успішного середовища з метою подолання студентами проблем пристосування до нових умов навчання в вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *навчання студентів, дидактична адаптація студентів, проблеми адаптації, загально навчальні компетентності, евристичне навчання, принципи евристичного навчання, методи евристичного навчання, успішне дидактичне середовище.*

Постановка проблеми. Підготовка майбутнього вчителя у вищому педагогічному навчальному закладі значною мірою залежить від розв'язання утруднень адаптаційного періоду першокурсників до нових умов навчання, зумовлених як недоліками шкільного навчання, відсутністю чіткої наступності між школою і вишем, так і упущеннями в організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Перед студентом, який потрапляє в нові умови власної життєдіяльності, постають нові вимоги, що необхідно видозмінюють старі, формують нові моделі поведінки, нові соціально-рольові очікування. Через це студент не може спиратися лише на засвоєні раніше моделі навчання й спілкування, а для того, щоб освоїти нові – слід пройти через досить тривалий і суперечливий період адаптації. Студент-початківець потрапляє в сферу триєдиного процесу наступності: адаптації, становлення, залучення до професії. Нехтування цією проблемою призводить до зниження успішності й мотивації навчання студентів, породжує низку особистісно-психологічних вад, зокрема, у структурі самосвідомості і професійному самовизначенні.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень і власні спостереження дають можливість стверджувати, що у випускників загальноосвітніх навчальних закладів недостатньо сформовані загально навчальні компетентності, які дозволяють успішно адаптуватися до нових умов навчання у вищому навчальному закладі. Крім того, проблемі дидактичної адаптації першокурсників недостатня увага приділяється і у вищому навчальному закладі. Тому ця проблема потребує наукового пошуку шляхів її розв'язання.

Актуальність і доцільність дослідження зумовлені також наявними суперечностями між: необхідністю створення умов для адаптації студентів молодших курсів і відсутністю єдиної теорії дидактичної адаптації; шкільними методами та формами організації навчання й вишівськими; недостатнім рівнем сформованих умінь і навичок самостійної роботи й суттєвим збільшенням її обсягу у виші; інформативно-репродуктивним рівнем засвоєння знань у школі і вимогою науково-творчого підходу до їх здобуття у виші тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Учені наголошують на важливості дослідження даної проблеми, підкреслюючи при цьому, що дидактичну адаптацію неможливо виключити ні з процесів соціалізації і виховання, ні з життя взагалі, оскільки це «багатофакторний та багатовимірний процес входження особистості в нове соціальне оточення з метою спільної навчальної діяльності в напрямі прогресивної зміни як особистості, так і середовища» [6].

Різні аспекти проблеми адаптації були предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних учених (Ф. Знанецький, Г. Лебон, Р. Мертон, Т. Парсонс, Л. Філіпс та ін.), проте й досі відсутній єдиний погляд на саму сутність даного поняття. Досить неоднозначно визначаються критерії виміру

рівнів адаптивності, умови та психологічні механізми прискорення даного процесу на різних вікових етапах та в різних сферах життєдіяльності людини, недостатньо з'ясовані зовнішні і внутрішні чинники адаптації, а також питання про те, як впливають індивідуально-психологічні й особистісні характеристики суб'єкта на особливості його адаптації до нових умов навчання тощо.

Важливим є: дослідження наступності між шкільним і вишівським навчанням та готовності абітурієнтів до навчання у виші (К. Делікатний, М. Левченко, О. Мороз та ін.); аналіз психологічних і соціально-психологічних аспектів адаптації першокурсників (Д. Ельзин, Є. Савонько, В. Семиченко); дослідження труднощів адаптаційного періоду і управління адаптаційним перебігом першокурсників (Д. Андреева, С. Селіверстов, О. Суїменко та ін.); аналіз особливостей навчально-виховного процесу на першому курсі й дослідження дидактичної адаптації першокурсників (С. Гура, К. Делікатний, О. Мороз, В. Семиченко, Л. Урванцев та ін.).

Таким чином, існує досить серйозне наукове обґрунтування організації успішної дидактичної адаптації особистості до студентського життя та методичного забезпечення цього процесу. Але розробка педагогічних заходів щодо прискорення процесу адаптації студентів до нових умов навчання й запобігання дезадаптації є одним із ключових питань цієї проблеми. Зокрема, важливим є дослідження ролі організації евристичної діяльності студентів у процесі їх дидактичної адаптації.

Мета статті – аналіз дидактичних можливостей евристичного навчання як важливого чинника адаптації студентів молодших курсів до навчання в педагогічному університеті.

Виклад основного матеріалу. Існують суперечливі думки вчених щодо сутності поняття «адаптація». Так, одні автори розглядають адаптацію як процес; інші – як результат «приспосовування»; треті – як «взаємодію» людини з людиною (певним колективом, групою), або як «взаємодію» людини і середовища.

У педагогічній науці наявна тенденція розвитку поняття «адаптація» здебільшого в контексті процесів навчання та виховання особистості учня або студента, як передумова пізнавальної, мотиваційної та емоційно-вольової сфер особистості при переході в іншу площину навчально-виховного процесу.

Психологічним аспектом адаптації є пристосування особистості до потреб суспільства з урахуванням власних мотивів, інтересів.

Слід підкреслити, що процес адаптації передбачає, перш за все, активність самого суб'єкта діяльності, яка вимагає осмислення своїх дій і вчинків, пошуку власних шляхів рішень відповідно до конкретних умов життєдіяльності, аналіз характерних особливостей і результатів взаємодії з новими людьми й обставинами. Адаптація містить у собі складні,

багатогранні взаємини людини з довкіллям. Останнім часом поняття взаємодії все частіше зустрічається у визначеннях адаптації. Саме поняття «взаємодія» припускає деяку рівноправність суб'єктів і об'єктів, їх взаємозв'язок, взаємний вплив, взаємну дію. Природно, що в контексті біологічної адаптації, за умови високої залежності індивіда від малорухомого середовища, термін «пристосування» більш точно відбиває сутність процесу. Оскільки зростає інтерес дослідників до соціально-педагогічної адаптації, то і поняття «взаємодія» стає більш актуальним. Як правило, опис процесу адаптації як взаємодії щільно пов'язаний із визнанням активної ролі особистості в процесі адаптації. Поняття взаємодії найбільш точно відбиває особливості процесу соціально-педагогічної адаптації.

Розрізняють *три форми адаптації* студентів-першокурсників до умов вищого навчального закладу: 1) *формальна адаптація* – стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вимог і своїх зобов'язань; 2) *суспільна адаптація* – це процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих груп зі студентським оточенням у цілому; 3) *дидактична адаптація* – стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі [9, 128].

Особливо нас цікавить інноваційний підхід до організації дидактичної адаптації студентів першого року навчання. Психологічний аспект адаптації першокурсників складається з руйнації вироблених роками установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій вихованців середньої школи й виробничих колективів, втрати роками закріплених взаємин із колективом. Зі вступом до вищого навчального закладу юнаки та дівчата потрапляють у нові, незвичні для них умови, що неминуче спричиняють зміни динамічного стереотипу і пов'язаних з ними емоційних переживань.

У своєму дослідженні Л. Антипова зазначає, що адаптація студентів до навчального процесу закінчується в кінці 2-го на початку 3-го навчального семестру. Наші спостереження теж підтверджують такий термін тривалості дидактичної адаптації. Студенти зіштовхуються з труднощами, обумовленими психологічною непідготовленістю до освоєння обраної професії, що негативно позначається на ході процесу адаптації [1, 70].

Під дидактичною адаптацією розуміється «прилучення студента до умов вишівського навчально-виховного процесу, у результаті чого він стає суб'єктом нових умов, нових видів діяльності й відношень і, як наслідок, набуває можливості оптимально виконувати свої функції» [8, 54]. Такою новою діяльністю для вчорашнього старшокласника постає навчально-професійна діяльність, яка відрізняється від звичайної для нього шкільної діяльності своїм змістом, завданнями й засобами.

Таким чином, дидактична адаптація студента – це складний багатофакторний процес його активної творчої взаємодії з новими

умовами вишівського соціального й дидактичного середовища, у ході чого особистість, свідомо керуючи своєю поведінкою, виробляє в себе нові стереотипи діяльності, які сприяють формуванню психічних новоутворень, необхідних для успішного оволодіння студентом обраної професії».

Важливим, на наш погляд, є розуміння адаптації не лише як соціально-психологічного явища, а й педагогічного процесу. Педагогічний аспект адаптації пов'язаний, насамперед, із пристосуванням до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу у виші. Особливо чітко це проявляється при переході з однієї педагогічної системи в іншу, наприклад, від навчання в середній школі до вишівської його форми. Саме дидактична адаптація є домінуючою складовою соціальної адаптації першокурсника до нових умов життя, адже вона пов'язана з основними функціональними призначеннями вищого навчального закладу і є найбільш організованою й контрольованою, а через це особистісно-значимою для нього навчальною діяльністю.

Як засвідчують дослідження і наші спостереження, початок навчання у виші для студента – вчорашнього старшокласника є очікуваною подією і за умови позитивної мотивації для більшості з них приємною. Однак реакція на неї залежить не лише від бажання й потреби навчатися, щоб отримати професію, а й від знання нової ситуації, уміння швидко включитися у вишівський навчальний процес. А цей процес буде ефективним, якщо він цілеспрямовано організовується адміністрацією, психологами, соціальними педагогами, кураторами груп, викладачами навчального закладу. Якщо ж процес дидактичної адаптації буде відбуватися занадто повільно й не дасть очікуваних результатів, то це може викликати комплекс реакцій суб'єкта, який називається загальним синдромом адаптації (Г. Сельє). Спочатку в студента підвищується рівень тривожності, емоційного напруження як напередодні, так і в процесі навчальних занять, спостерігається настороженість у взаєминах із викладачем. Якщо така ситуація стає занадто тривалою і неконтрольованою компетентними особами вищого навчального закладу, то настає фаза опору. При зовнішній нібито стабільності внутрішньо студент намагається захистити себе від неприємних переживань: намагання пояснити причину власних невдач зовнішніми обставинами чи певними людьми; уникнення ситуації навчального випробування, що може проявитися, зокрема, у пропусках занять без поважних на те причин. У результаті цього може сформуватися стійкий «комплекс академічної неповноцінності», трансформація професійних намірів і орієнтирів, що негативно позначиться на якості фахової підготовки майбутнього вчителя [4, 128].

Організація дидактичної адаптації зводиться до формування у студента раціональних прийомів і способів самостійної пізнавальної діяльності не лише за завданнями викладачів вишу, але й на основі власних планів студента, спрямованих на розширення і поглиблення професійної самоосвіти (отримання додаткових професійно-значимих

знань, що не знайшли відображення в навчальних програмах). Вона тлумачиться не лише як процес оволодіння студентами прийомами і способами здобування знань, набуття навичок і вмінь, але і як «процес, у ході якого індивід набуває особистісні якості».

При вступі до вищого навчального закладу для вчорашнього школяра змінюється зміст навчання, яке вимагає набагато вищого ступеня самостійності й відповідальності, ніж у школі; нагромадження знань відбувається в основному в індивідуальному порядку. Водночас, важливе значення мають колективні форми роботи (семінари, практики тощо).

Навчання у виші суттєво відрізняється від шкільного також у плані методики навчання і всієї організації педагогічного процесу. Для вишу характерним є значне збільшення обсягу самостійної аудиторної й позааудиторної навчальної роботи і обов'язкової системи знань, яка має бути опанована шляхом самоосвіти. Все це для багатьох першокурсників має характер дидактичної новизни і може породжувати суперечливості між раніше сформованою дидактичною моделлю засвоєння знань і вимогами вищої школи.

Організація дидактичної адаптації передбачає своєчасну допомогу студенту в розв'язанні зазначених суперечностей і його пристосування до нових форм та методів навчання у виші, системи контролю й педагогічних вимог.

Дидактична адаптація пов'язана з подоланням труднощів переходу від класно-урочної (шкільної) до лекційно-семінарської (вишівської) системи навчання. Під виразом «готовність до навчання у виші» розуміється, насамперед, «підготовка випускника до самостійної навчальної праці, питома вага якої різко збільшується порівняно з середньою школою» [7, 106].

Вважаємо за необхідне запровадження інноваційного підходу до організації дидактичної адаптації через запровадження наскрізних програм, форм і методів навчання учнів у загальноосвітній школі і студентів вищого навчального закладу. Однією з пропозицій може бути налагодження тісної співпраці ВНЗ і школи, залучення викладачів вишу до навчання учнів, проведення деяких занять на базі університету, прищеплення майбутнім студентам навичок самостійної роботи, творчої діяльності, розвиток базових загально-навчальних умінь учнів тощо.

Крім того, вважаємо обов'язковою дидактичною умовою успішної адаптації студентів штучне створення творчого середовища в навчально-виховному процесі, залучення студентів до професійно-творчої діяльності.

Одним із ефективних способів створення такого середовища вважаємо реалізацію дидактичних можливостей евристичного навчання.

Дидактична евристика – це дидактична теорія, що передбачає побудову освіти на основі творчої самореалізації студентів і педагогів у

процесі створення ними освітніх продуктів у відповідних областях знань і діяльності.

Термін «дидактична евристика» відрізняється за змістом від терміну «евристика». Евристика в загальноприйнятому розумінні – це наука про творчість, про творчу діяльність людей із метою отримання нових результатів у досліджуваних ними областях: кібернетиці, психології, медицині та ін. Дидактична евристика має іншу мету: розкриття індивідуальних можливостей самих творців – студентів і викладачів за допомогою їх діяльності зі створення освітніх продуктів.

Задача евристичної освітньої діяльності – конструювання студентом власної освіти через створення продуктів, що входять у зміст цієї освіти. Зовнішній освітній продукт учасника освітнього процесу забезпечує отримання ним внутрішнього продукту – зміни знань, досвіду, здібностей, умінь та інших особистісних якостей. Внутрішній продукт учасника освіти і є той якісно новий результат, якого досягає дидактична евристика [12, 185].

Педагоги виокремлюють дві основні функціональні характеристики евристичних методів, що забезпечують евристичне навчання: функції «наштовхування» на правильне рішення і функції «скорочення» варіантів при визначенні можливих шляхів вирішення задач.

Особливе значення в організації ефективної адаптації першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі є використання дидактичних можливостей евристичної бесіди.

Провідний учений в області інноваційних педагогічних технологій М. Лазарев зазначає, що евристичні бесіди можуть проводитися в різних ланках навчально-виховного процесу: а) у структурі лекцій або пояснення нового; б) на етапі узагальнення вивченої теми як самостійний метод; в) після самостійного студіювання підручника, оригінальних першоджерел наукової чи художньої літератури як метод засвоєння нового матеріалу; д) у процесі лабораторної роботи як метод теоретичного обґрунтування дослідів і узагальнення одержаних результатів; ж) як заздалегідь підготовлена бесіда зі студентами на різні теми [5, 98].

М. Лазарев виділяє три головні умови забезпечення успіху евристичної бесіди: по-перше, це чітке визначення проблеми і її складових частин (макро- та мікрозадач); по-друге, це демонстрація необхідної нової для студентів інформації, яка б активізувала інтерес і увагу до бесіди; по-третє, це ретельний відбір і формулювання евристичних запитань і їх розміщення в логічній низці (у тому числі й запитань студентів, що складаються за допомогою викладача чи самостійно). Автор зазначає, що ефективність евристичної бесіди зростає, коли в процесі пошуку використовується не тільки нестандартна інформація викладача, але й спостереження студентів, їхній життєвий досвід.

Для визначення відмінності евристичних запитань від неевристичних використовують поняття «відкрите запитання», тобто запитання без заданого напрямку пошуку відповіді, коли студенту відкриті різні шляхи й засоби його розв'язання.

Правомірно сказати, що евристичне навчання – своєрідний прообраз майбутнього справжнього професійного дорослого життя й тому передбачає наявність основних типів діяльності людини і багатоманітність наступних результатів. Студенти створюють індивідуальні освітні продукти пізнання об'єктів, моделюють на рівні свого розвитку аналогічні явища «великої» науки, сфери майбутньої своєї діяльності «зрілих професіоналів».

Нормативні основи організації цілісного процесу евристичного навчання визначені в принципах дидактичної евристики, до яких А. Хуторський [11] відносить: 1) принцип особистісного цілепокладання студента: освіта кожного студента здійснюється на основі і з урахуванням його особистісних цілей у кожній освітній області. Але цей принцип, на думку В. Вороніна, в умовах евристичного навчання доцільніше було б сформулювати як принцип орієнтації освіти на розвиток творчих здібностей. При цьому в якості базових творчих здібностей автор називає такі, як здібність до генерації ідей, гнучкість розуму, критичність мислення, здібність до дивергентного й конвергентного мислення, оригінальність мислення тощо [3, 13]. Ураховуючи предмет нашого дослідження, нам ближче таке тлумачення першого принципу; 2) принцип продуктивності навчання: головним орієнтиром навчання при цьому є особистісне освітнє прирощення студента, що складається з його внутрішніх і зовнішніх освітніх продуктів навчальної діяльності; 3) принцип ситуативності супроводжуючого навчання: освітній процес будується на ситуаціях, що передбачають самовизначення й евристичний пошук їх розв'язання студентом, педагог супроводжує студента в його освітньому русі; 4) принцип освітньої рефлексії: освітній процес супроводжується його рефлексивним усвідомленням суб'єктами освіти. До цих принципів в умовах евристичного підходу В. Воронін додає принцип співтворчості і принцип діалогічності навчання.

Реалізація цих гуманістичних принципів значно підвищує ефективність дидактичної адаптації студентів.

На думку дослідника О. Скафа, залучення студентів до творчої діяльності можливо здійснити тільки завдяки включенню до змісту освіти різних евристик і створення спеціальних умов для розвитку творчості студентів. Проведений зазначеним автором аналіз психолого-педагогічних досліджень підтверджує, що в основі евристичного підходу лежить психологія творчого мислення, процедура пошуку нового, намагання формалізації творчої діяльності [10, 7]. Нам близька така думка автора і вона має принципове значення в нашому дослідженні.

В. Веденський, досліджуючи формування евристичної діяльності у процесі навчання, довів, що евристична діяльність ефективна для розвитку таких творчих здібностей: до переносу знань, умінь, способів діяльності в нову ситуацію; до подолання інерції мислення; до фантазії, критичності мислення, здібності до оціночних суджень, до допитливості; творчого інтересу; до генерації ідей; висунення гіпотез [2, 13]. Формування таких здібностей забезпечує успішне пристосування першокурсника до нових умов навчання у виші.

Крім того, як зазначає М. Лазарєв, евристичне навчання передбачає достатнє володіння механізмами, методами і прийомами творчої діяльності: дослідницькими; творчо-монологічними; творчо-діалогічними; ігровими, рефлексивно-діагностичними [5, 98]. Із власного досвіду переконані, що оволодіння зазначеними механізмами творчої діяльності значно спрощує процес дидактичної адаптації студентів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, до дидактичних можливостей евристичного навчання, що забезпечують успішну адаптацію студентів до навчання у вищому навчальному закладі, можна віднести:

а) створення умов для самостійної творчої діяльності в навчальному процесі; б) ґрунтовна опора на евристичне мислення студентів і їх евристичний досвід при вивченні нового, формуванні професійних знань; в) оцінка знань і професійних умінь студентів за якістю створеного освітнього творчого продукту; ж) надання підвищеного значення рефлексивній діяльності; з) мотивація пізнавальної діяльності студентів за допомогою різних факторів, зокрема трансляції власного творчого досвіду викладача; к) широке використання комплексу методів і механізмів творчої діяльності, зокрема евристик, що забезпечують успішну адаптацію.

Перспективним напрямом наукових пошуків може стати дослідження інших ефективних шляхів подолання труднощів дидактичної адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипова Л. А. Условия успешной адаптации студентов младших курсов к условиям вуза / Л. А. Антипова // Среднее профессиональное образование. – 2008. – № 6. – С. 69–71.
2. Введенский В. Н. Формирование эвристической деятельности старшеклассников в процессе обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. Н. Введенский ; Новосибирский гос. архит.-строит. ун-т. – Новосибирск, 1999. – 16 с.
3. Воронин В. Н. Интеграция эвристического и технологического подходов в проектировании дидактических комплексов в вузе : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В. Н. Воронин ; Тольят. политехн. ин-т. – Казань, 1999. – 30 с.
4. Каткова Т. І. Соціально-професійна адаптація студентів вищих навчальних закладів економічного профілю / Т. І. Каткова. – Запоріжжя : «Прем'єр», 2004. – 136 с.

5. Лазарев М. О. Сучасна евристична освіта та її ціннісно-гуманітарні орієнтації : монографія / [за ред. проф. М. О. Лазарева]. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – С. 80–112.
6. Мороз О. Г. Викладач вищої школи : психолого-педагогічні основи підготовки : навч. посібник / О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко. – К. : НПУ, 2006. – 208 с.
7. Навчальний процес у вищій педагогічній школі : навч. посібник / за заг. ред. О. Г. Мороза. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 337 с.
8. Посохова С. Т. Психология адаптирующейся личности / С. Т. Посохова. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. – 240 с.
9. Психология и педагогика : учебное пособие / под. ред. К. А. Абульхановой, Н. В. Васиной, Л. Г. Лаптева, В. А. Слостенина. – М. : Совершенство, 2005. – 320 с.
10. Скафа О. І. Теоретично-методичні основи формування прийомів евристичної діяльності в процесі вивчення математики в умовах впровадження сучасних технологій навчання : автореф. дис. ... докт. пед. наук / О. І. Скафа ; Нац. пед. ун-т ім. О. П. Драгоманова. – К., 2004. – 33 с.
11. Хуторской А. В. Эвристический тип образования : результаты научно-практического исследования / А. В. Хуторской // Педагогика. – 1999. – № 7. – С. 15–22.
12. Хуторской А. В. Современная дидактика : учебник для вузов. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.

REFERENCES

1. Antypova, L. A. (2008). *Usloviia uspeshnoi adaptatsii studentov mladshikh kursov k usloviyam vuza [Conditions of successful adaptation of students of younger courses to University conditions]*. *Srednee professionalnoe obrazovanie*, 6, 69–71.
2. Vvedenskii, V. N. (1999). *Formirovanie evristicheskoi deiatelnosti starsheklasnikov v protsesse obucheniia [Formation of heuristic activity of senior pupils in the learning process]* (PhD thesis). Novosibirsk.
3. Voronin, V. N. (1999). *Intehratsiia evristicheskoho i tekhnolohicheskoho podkhodov v proektirovanii didakticheskikh kompleksov v vuze [Integration of heuristic and technological approaches in the design of the didactic complexes at the University]* (PhD thesis). Kazan.
4. Katkova, T. I. (2004). *Sotsialno-profesiina adaptatsiia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv ekonomichnogo profilu [Socio-professional adaptation of students of higher education institutions of economic profile]*. Zaporizhzhia: "Premier".
5. Lazarev, M. O. (2014). *Suchasna evrystychna osvita ta yii tsinnisno-humanitarni oriientatsii [Modern heuristic education and its values-humanitarian orientation]*. Sumy: Vydavnytstvo SumDPU im. A. S. Makarenka.
6. Moroz, O. H., Padalka, O. S., Yurchenko, V. I. (2006). *Vykladach vyshchoi shkoly: psykhologo-pedahohichni osnovy pidhotovky [Higher school teacher: psycho-pedagogical bases of training]*. Kyiv.
7. Moroz, O. H. (Ed.) (2001). *Navchalnyi protses u vyshchii pedahohichnii shkoli [The educational process in the higher pedagogical school]*. K.: NPU im. M. P. Drahomanova.
8. Posokhova, S. T. (2001). *Psikholohiia adaptiruiushcheisia lichnosti [Psychology of adaptable personality]*. SPb.: RHPU im. A. Y. Hertsenya.
9. Abulkhanova, K. A., Vasina, N. V., Laptev, L. H., Slastenin, V. A. (Eds.) (2005). *Psikholohiia i pedahohika [Psychology and pedagogy]*. – M.: Sovershenstvo.
10. Skafa, O. I. (2004). *Teoretychno-metodychni osnovy formuvannia pryiomiv evrystychnoi diialnosti v protsesi vyvchennia matematyky v umovakh vprovavdzhenia suchasnykh tekhnolohii navchannia [Theoretical and methodological basis of development of heuristic activity methods in the process of learning mathematics in terms of introduction of modern technologies of training]*. Kyiv.

11. Khutorskoi, A. V. (1999). Evristicheski tip obrazovaniia: rezultaty nauchno-prakticheskoho issledovaniia [Heuristic type of education: results of scientific-practical researches]. *Pedahohika*, 7, 15–22.
12. Khutorskoi, A. V. (2001). *Sovremennaia didaktika* [Modern didactics]. SPb.: Pyter.

РЕЗЮМЕ

Кривонос Ольга. Эвристическое обучение как важный фактор успешной дидактической адаптации студентов.

Целью статьи является анализ дидактических возможностей эвристического обучения как важного фактора адаптации студентов младших курсов к обучению в педагогическом университете. Представлены теоретические основы дидактической адаптации студентов, проблемы ее успешной реализации, широкий инструментарий эвристического обучения, который обеспечивает достижение поставленной цели. А именно, проанализированы принципы дидактического обучения, его ведущие методы, условия реализации этих методов. Результаты исследования могут быть использованы преподавателями университета с целью создания успешной среды для преодоления студентами проблем приспособления к новым условиям обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: обучение студентов, дидактическая адаптация студентов, проблемы адаптации, учебные компетентности, эвристическое обучение, принципы эвристического обучения, методы эвристического обучения, успешная дидактическая среда.

SUMMARY

Kryvonos Olha. Heuristic learning as an important factor of successful didactic adaptation of students.

The aim of the article is the analysis of didactic possibilities of heuristic learning as an important factor of adaptation of students of younger courses to study at the pedagogical university. The theoretical foundations of didactic adaptation of students are presented. Didactic adaptation is defined as adaptation of students to the conditions of University educational process, as a result of which they become the subjects of new conditions, new activities and relationships and, as a consequence, become possible to perform their functions optimally.

The problems, the solution of which will ensure the successful implementation of didactic adaptation, are analyzed. A toolkit of heuristic learning, which ensures the achievement of the goal, is presents. The task of the heuristic educational activities – constructing student's own education through the creation of products in the content of this education is highlighted. External educational product of the participant of the educational process provides an inner product – change in the knowledge, experience, abilities, skills and other personal qualities. In particular, it analyses the principles of didactic learning as the principle of the personal goal setting of a student; the principle of productive learning; the principle of temporality accompanying training; the principle of educational reflection.

The main methods of heuristic learning are defined: method of heuristic questions, methods of developing empirical knowledge to the theoretical level, association, comparison, generalization, abstraction, objective diagnosis of their own or someone else's work. The results of the study can be used by faculty to create an environment for successful coping with problems of adaptation to new conditions of training in higher education.

Didactic heuristic learning capabilities of ensuring a successful adaptation of students to training in higher education institution include: creation of conditions for independent creative activity in educational process; substantial reliance on heuristic thinking of students and their heuristic experience in learning new things, formation of professional knowledge; evaluation of knowledge and professional skills of students on the quality of created

educational creative product; providing increased value of reflexive activities; motivation of cognitive activity of students through a variety of factors; extensive use of complex methods and mechanisms of creative activity, in particular heuristics for a successful adaptation.

Key words: *training of students, didactic adaptation of students, problems of adaptation, general learning competence, heuristic learning, principles of heuristic learning, methods of heuristic learning, successful educational environment.*

УДК 811.161.2'243:378.091.212-054.6

Інна Левенок

Сумський державний університет

ORCID ID 0000-0002-3423-7175

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ (НА ПРИКЛАДІ МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

У статті на основі вивчення нормативних документів та аналізу наукових джерел розкрито сутність основних педагогічних підходів (комунікативного, професійно-орієнтованого, комунікативно-когнітивного, евристичного, особистісно-орієнтованого та соціокультурного) при викладанні української мови як іноземної для студентів-іноземців медичного інституту Сумського державного університету. Обґрунтовано необхідність формування професійної комунікативної компетентності, урахуваючи підходи з метою вдосконалення процесу навчання іноземців, а також співвіднесення навчальних програм із європейськими.

Ключові слова: *іноземні студенти, мовне навчання, українська мова як іноземна, медичні факультети, вищий навчальний заклад, педагогічні підходи.*

Постановка проблеми. Інтеграція України до європейського освітнього простору відкриває нові можливості для навчання іноземців у вітчизняних вищих навчальних закладах і дає підстави бути рівноправним партнером у розробці та створенні міжнародних стандартів якості освітніх послуг. Згідно з даними українського державного центру міжнародної освіти на 2015–2016 н. р. [13], в Україні навчається 63906 іноземних студентів із 148 країн світу. Значною популярністю користуються медичні спеціальності, які обирають близько 40 відсотків іноземців, і кількість таких студентів рік від року зростає.

У професійній підготовці іноземних студентів медичних спеціальностей пріоритетне місце відведено мовній підготовці, що є дуже важливим чинником не тільки для їх швидшої адаптації та інтеграції в освітнє середовище, а й для подальшої професійної діяльності. Вивчення іноземцями української мови як державної покликано забезпечувати функцію міжнаціонального спілкування. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 997 від 18.08.2016 р., є потреба «забезпечити вивчення державної мови іноземними студентами та аспірантами в обсязі, необхідному для навчання та/або побутового спілкування відповідно до освітніх програм» [6]. У зв'язку з цим важливо координувати мету, зміст,